

Středověké a raně novověké soudnictví na XII. sjezdu českých historiků

Vždy s několikaletým odstupem se historičky a historici z celé České republiky potkávají na svém sjezdu. Jde o několikadenní odbornou, ale zároveň i společenskou akci, v jejímž pořádání se střídají jednotlivé univerzity, na nichž se výuka oboru odehrává. Po pěti letech od posledního setkání v Olomouci (2017) se v loňském roce všichni ti, jimž se historie stala nejen koníčkem, ale též pracovní náplní a v mnoha případech bez nadsázky životním posláním, sešli v severočeské metropoli, Ústí nad Labem. Tamní Univerzita Jana Evangelisty Purkyně a její Filozofická fakulta se ve spolupráci se Sdružením historiků ČR podařilo nadmíru zdařile zorganizovat setkání, jež více než důstojně navázalo na předcházející ročníky.

Nosnou součástí programu jsou na sjezdech vedle hlavního plenárního zasedání a organizátory pořádaných kulatých stolů také tematické sekce (panely), které do jisté míry odrážejí aktuální zájmy české historické obce, resp. zaměření jednotlivých jejích členů. Téma panelu může v předstihu navrhnout prakticky kterýkoliv účastník sjezdu a nelehkým úkolem přípravného výboru je potom provést selekci, které panely budou na program sjezdu zařazeny a které se na něj naopak z kapacitních důvodů nedostanou. Poptávka totiž převyšuje nabídku a v loňském roce se dostalo zhruba jen na polovinu návrhů.

Je smutnou pravdou, že na několika posledních sjezdech neměly starší české právní dějiny svůj vlastní prostor, resp. omezovaly se na solitérní příspěvky jednotlivých právních historiků v sekcích, které primárně právně-historicky orientovány nebyly. Z tohoto pohledu lze považovat za velmi významné, že se do programu ústeckého setkání podařilo prosadit samostatný panel, který si dal za cíl představit současné badatelské aktivity právní historie v oblasti starších, tj. středověkých a raně novověkých českých dějin, a stejně tak samozřejmě i ty, kteří se této problematice systematictěji věnují. Zvolený název „Proměny soudnictví v českých zemích od středověku po raný novověk“ měl na jednu stranu poskytnout dostatečnou volnost pro to, aby se v něm jednotliví zájemci dokázali „najít“, na stranu druhou představoval dostatečně koherentní tematický svorník, který měl garantovat, že jednotlivé příspěvky budou svázány onou pomyslnou „červenou nití“, jež je bude nějakým způsobem propojovat. Dlužno dodat, že panel měl i ambici poskytnout prostor pro různé metodické přístupy k fenoménu soudnictví a neomezoval se apriori jen na právní historii v její klasické podobě.

Pochopitelně se z mnoha důvodů nepodařilo dostat do programu všechny (nejen) právní historiky, kteří by měli k tématu co říci. I tak byly v programu zastoupeny všechny čtyři české právnické fakulty, stejně jako některé archivní instituce. Poté, co se na poslední chvíli ze zdravotních důvodů omluvil doc. Vilém Knoll z Plzně, ustálil se počet referátů na šťastné sedmičce.

První blok zahájil Dr. Jakub Razim z Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci příspěvkem „Učený proces v listinách doby předhusitské“. Navzdory obecně znějícímu názvu šlo v první řadě o představení sporu o hranice brněnských farností z r. 1293, vyvolaného neshodami mezi plebány kostelů sv. Petra a sv. Jakuba. Spor je poměrně dobře znám, a to i díky neobvykle podrobným listinným materiálům, v minulosti již edičně zpřístupněným. Dosavadní pozornost historiografie se ovšem koncentrovala na samotné zmapování sporné limitace a samotný právní proces zůstával spíše stranou pozornosti. Jeho představení a podrobnější rozbor se přitom autor pokusil zasadit do širšího kontextu a zamyšlení nad možnostmi jednak rekonstruovat jednotlivé procesní instituty a učený proces jako celek v zrcadle dochované textové tradice, jednak identifikovat momenty, kdy docházelo k symbióze mezi procesem římsko-kanonickým a laickým.

„Civilní kanonický proces ve středověku“ byl název druhého referátu, jenž přednesl doc. Miroslav Černý z Fakulty právnické Západočeské univerzity v Plzni. Byl laděn do značné míry přehledově. Autor v první řadě naznačil širší kontext úlohy civilního kanonického procesu pro fungování církevních organizačních struktur, dále představil nejdůležitější dobové prameny, z nichž tento proces vycházel. Poslední, z časových důvodů již krácená část příspěvku se pak věnovala samotnému standardnímu průběhu procesu. Autor přitom zdůraznil, že kanonický proces, ostatně stejně jako celé kanonické právo, vnesl do středověkého právního života novou kvalitu a napomáhal k postupnému překonávání tzv. feudální právní roztržitosti.

Kanonickému procesu se nadále věnovala i Veronika Ondrášková, studující právo a zároveň i historii na Masarykově univerzitě v Brně. V příspěvku „Vybrané právní instituty v kanonickém procesu doby předhusitské“ se věnovala především problematice procesních námitek (*exceptiones*) a jejich vypořádání v kanonickém procesu v druhé polovině 14. století. Soustředila se přitom na právní úpravu obsaženou ve dvou významných procesních příručkách z okolí pražské konzistoře – *Ordo iudiciarius* Mikuláše Puchníka a nepřiznaném rukopisu označovaném jako *Circa processum iudicarium*, pocházejícím z fondu rajhradských benediktinů a uloženém v Moravském zemském archivu. Srovnání obou příruček bylo zároveň východiskem k úvahám, do jaké míry je aplikace procesní teorie sledovatelná v dochovaných zlomcích soudních sporů před pražskou konzistoří v druhé polovině 14. století.

Jako poslední vystoupil v prvním bloku příspěvků doc. Petr Kreuz z Archivu hlavního města Prahy. Jeho vystoupení na téma „Proměny práva Starého Města pražského od jeho počátků do vydání Koldínova zákoníku“ přesunulo pozornost posluchačů do oblasti práva městského a přiblížilo jim vývoj práva české metropole od jeho počátků na přelomu 13.–14. století až do vydání Koldínových Práv městských Království českého (1579). Základní tezí bylo, že právo vytvářené v pozdním středověku přímo na Starém Městě pražském (statutární právo, tzv. práva konšelská, tzv. Právní kniha Starého Města pražského a Soběslavská práva) se v pozdější kodifikaci odrazilo pouze v omezené míře a že klíčový význam pro podobu pozdějšího unifikovaného městského práva měla recepce brněnského, resp. brněnsko-jihlavského práva, která na Starém Městě proběhla v několika fázích v průběhu 15. století. V 16. století bylo již toto recipované právo fakticky považováno za právo Starého Města, vycházela z něj judikatura staroměstského soudu a posléze se stalo jedním ze základních východisek Koldínovy kodifikace.

Druhý blok obsahoval tři příspěvky raně novověké. Zahájil ho doc. Marek Starý z Právnické fakulty Univerzity Karlovy, který pohovořil na téma „Knížecí spravedlnost. Soudnictví ve Valdštejnově Frýdlantském vévodství“. Přestože uvedený státoprávní útvar existoval pouze po dobu jediného desetiletí, stačila za tuto dobu na jeho půdě vzniknout celá řada pozoruhodných právních památek, mimo jiné i návrh vlastního zemského zřízení. Výklad se postupně soustředil na podobu autonomie Frýdlantska ve světle vybraných císařských majestátů, organizační zajištění soudní moci na jeho území či podobu procesního práva ve zmiňovaném návrhu zemského zřízení. Nakonec byla stručně představena primární pramenná báze k reálným dějinám soudnictví, kterou představuje 10 kartonů, uložených v pražském Národním archivu ve fondu Valdštejniana.

Reprezentantem pražské právnické fakulty byl i další přednášející, dr. Josef Vacek. Předmětem jeho zájmu byla „Specializace soudců apelačního soudu v poslední třetině 17. století“. Uvedený soud se vnitřně nedělil na specializované senáty a uchazeči o post rady apelačního soudu museli prokázat dostatečné znalosti práva civilního i trestního. Přednášející si přesto položil velmi legitimní otázku, zda se soudci vzhledem k svému množství a k rozsahu agendy apelačního soudu ve své rozhodovací činnosti nezaměřovali na určitý výsek práva. Klíčová pro hledání odpovědi byla přitom především osoba soudce zpravodaje, který byl určen k prozkoumání konkrétního případu a k vypracování návrhu rozhodnutí, o němž posléze hlasovalo celé plénum. Analýza ortelových knih apelačního soudu, obsahujících jména zpravodajů i zápisy ze zasedání soudu, podle autora předběžně ukázala u některých soudců vysokou koncentraci případů určitého druhu, rozhodně z ní ale nelze vyvozovat skutečně systémovou specializaci.

Jako poslední vystoupil Dr. Jan Šimek, pracovník Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského. Jeho příspěvek nesl název „Ekonomické souvislosti fungování vrchnostenských soudů v poddanských městečkách v raném novověku na příkladu Řičan (1667–1757)“ a jak již sám název napovídá, soustředil se na ekonomický kontext soudní praxe vrchnostenských soudů v poddanských městečkách v raném novověku. Vycházel přitom z rozboru 63 případů, zaznamenaných ve druhé polovině 17. a první polovině 18. století v soudních manuálech a komplementárních spisech ve středoešských Řičanech. Předmětem zkoumání byly především soudní náklady (výdaje na stravu a zabezpečení provinilců, soudní režie, náklady na exekuce), které byly poměrně značné. Zřejmě právě toto vrchnost, jež měla zájem na ekonomickém oživení panství a minimalizaci výdajů, vedlo k mnohdy překvapivě mírným rozsudkům, a naopak velmi zřídka k využití tortury a hrdelních trestů.

Není ani v nejmenším nadsázkou, bude-li konstatováno, že všechny přednesené referáty byly velmi zajímavé a odborně i metodicky výborně zvládnuté. Prakticky ke každému z nich také byla na závěr příslušného bloku vedena přínosná diskuze. Je jen škoda, že celý panel přišel na řadu až poslední den sjezdu, poměrně brzy ráno a v těžké konkurenci paralelních sekcí věnovaných středověkým dějinám vedlejších zemí Koruny české, resp. etice historikovy práce a problému plagiátorství. To se odrazilo na jeho poněkud komornějším průběhu a na relativně málo početném auditoriu. Na druhou stranu to lze ovšem interpretovat i tak, že si cestu na tuto sekci našli jen skuteční zájemci o přednášená témata.

Každopádně je možné mít za to, že právněhistorická sekce v programu XII. sjezdu historiků (a historiček) byla zdařilým a důstojným připomenutím toho, že středověké

a raně novověké české právní dějiny nejsou ani v 21. století mrtvé, navzdory tomu, že pomyslným mainstreamem je v současné době spíše bádání nad dějinami 19. a především 20. století. Všichni účastníci se také na závěr shodli na tom, že bude-li k tomu dán prostor ze strany pořadatelů, pokusí se na ústecké setkání navázat na dalším sjezdu, který bude v roce 2027 organizovat Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

Marek Stary

doi: 10.14712/2464689X.2023.39